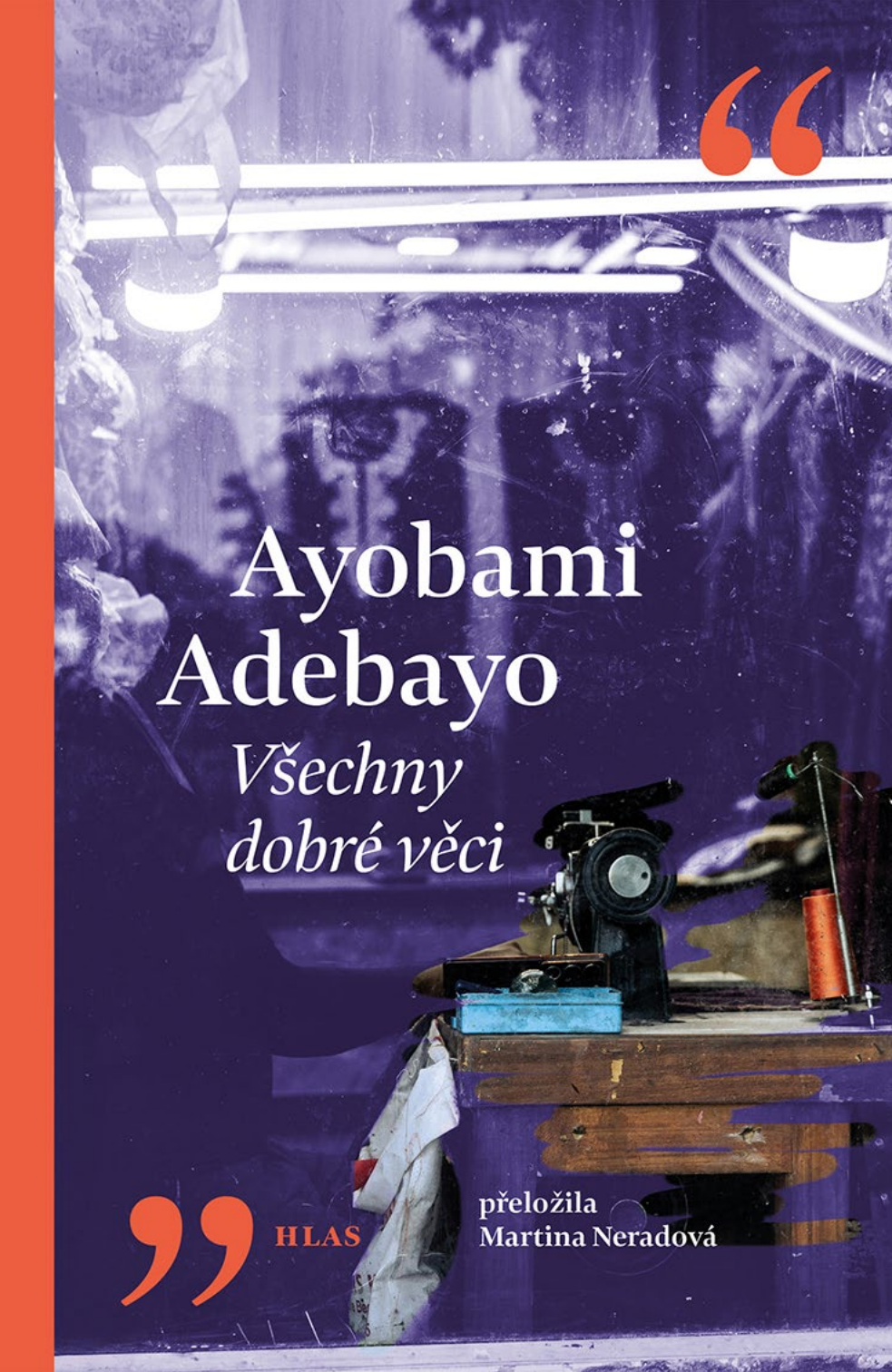

Ayobami Adebayo

*Všechny
dobré věci*

HLAS

přeložila
Martina Neradová

Všechny dobré věci

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Ayobami Adebayo
Všechny dobré věci – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

EDICE HLAS • SVAZEK 4

Vyšehrad

Ayobami
Adebayo

Všechny

dobré

věci

přeložila Martina Neradová

Soukmenovec

Když slon kráčí po skalině,
nevidíme jeho stopy.
Když buvol kráčí po skalině,
nevidíme jeho stopy.

— T. M. Aluko: *Soukmenovec a náčelník*

Když jí jeden z učedníků přečetl oznámení o nadcházející schůzi, Caro ten papír zahodila přes celou místnost do koše. Manželka nějakého politika vyjádřila přání promluvit ke Krejčovskému svazu a předseda ji obratem pozval na příští schůzi. Samozřejmě neopomněl zmínit, že politikova manželka je sama dcerou krejčího, jako by to něco znamenalo. Caro si byla téměř jistá, že je to lež. Tihle lidé se k vám přihlásí, kdykoli mají pocit, že jim to pomůže ke zvolení. Rozčilovalo ji, že budou s touhle ženskou ztrácet čas a poslouchat, jak vychvaluje svého manžela. Kvůli tomu Krejčovskému svazu příspěvky neplatí.

Caro přešla ke koši v koutě krejčovské dílny. Vyndala z něj oznámení, roztrhala ho na kousíčky a vyšla před dům, kde je pustila po větru. Na příští schůzi dá jasné najevo, co si o těchhle věcech myslí. Ne že by ji někdo poslouchal nebo to kohokoliv zajímalo. Všichni věděli, že předseda dává politikům prostor na svazových setkáních proto, že od nich bere peníze. A těsně před volbami se z náhlé štědrosti vícera kandidátů těšili všichni členové svazu.

Manželky a sestry kandidujících politiků přicházely na schůze s mísami rýže, soudky oleje a mnoha metry pestrobarevné ankary s potiskem kandidátovy tváře a logem jeho strany. Samotní muži – a kandidáti byli většinou muži – se nikdy nedostavili osobně, nikdy neodpovídali na

otázky ohledně plánů, jež zamýšlejí uskutečnit po nástupu do funkce.

Někteří krejčí Caro vyčítali, že je arogantní, protože si nikdy nevzala rýži ani olej a odmítala šít šaty z podřadné ankary. Caro si ale o sobě nemyslela, že je něco víc než ostatní, už proto, že většina, ne-li všichni měli děti, které bylo třeba nakrmit. Kromě toho věděli, že další čtyři roky od politiků nejspíš nic víc nedostanou. Proč se nenacpat rýží a olejem, když je to ten jediný takzvaný výdobyték demokracie, na který dosáhnou? Caro jejich argumentům rozuměla, ale neštvalo ji to o nic méně. Kolikrát jim zástupci těchto politiků slibovali, že když zvolí jejich kandidáta, postará se o opravu elektrického vedení? Copak nebyli všichni členové svazu dodnes závislí na generátorech? Copak kvůli tomu ještě před dvěma týdny nezemřela jedna ze švadlen ve spánku, když se nadýchala zplodin? Za poslední tři roky byla už třetí. Když ta zpráva přišla, Caru nepřepadl pláč, ale – přestože si tvář zemřelé sotva vybavovala – ve spáncích jí po několik týdnů bušil vztek.

Volby se měly konat přibližně za rok. V příštích měsících zaplevelí každý plot a každou zeď v dohledu volební plakáty s obličejí mužů, jejichž úsměvy samy o sobě prozrazují, že jim není radno věřit. Protože měla předzahrádku do ulice, polepili jí posledně zeď odshora dolů plakáty jakéhosi senátora. Nesmí zapomenout někoho včas požádat, aby jí na zeď namaloval nápis NELEPTE PLAKÁTY. Řekne jednomu ze svých učedníků. Nejspíš Eniolovi.

I.

Všechno dobré přijde

Potlačovaný vztek, náhlý a neviditelný, se plíží jako vítr. Lidé se větru nebojí, dokud neporazí strom. Potom řeknou, že to už je trochu moc.

— Sefi Atta: *Všechno dobré přijde*

1.

Eniola se rozhodl předstírat, že to je jen voda. Tající kroupa. Mžení nebo rosa. Mohlo to být i něco dobrého: opuštěná kapka spadlá z nebe, osamocený zvěstovatel průtrže mračen. První deště v roce by znamenaly, že si konečně může pochutnat na agbalumu. Prodavačka ovoce, která měla stánek u jeho školy, jich včera prodávala celý košík, ale Eniola si od ní žádné nekoupil; vysvětlil sám sobě, že to neudělal, protože mu matka často říkala, že kdyby je jedl dřív, než se spustí první déšť, dostal by křeče. Jestli tohle byla dešťová kapka, už za pár dní si bude olizovat z prstů jejich sladkou, lepkavou šťávu, převalovat v puse vláknitou dužinu, dokud z ní nebude žvýkačka, louskat semínka a obdarovávat jimi svou sestru, která je rozpůlí a vyrobí si z nich náušnice. Pokoušel se předstírat, že to byl jen déšť, ale kdyby mu na kůži dopadla kapka vody, byl by to jiný pocit.

Přestože klopil oči, cítil na sobě upřené pohledy asi tuctu mužů, kteří se shlukli kolem kolportérova stolku. Všichni tam stáli mlčky, nehybně, jako solné sloupy. Jako děti proměněné v balvany černokněžníkem z jedné z těch pohádek, které jim kdysi vyprávěl táta.

Když byl Eniola malý, kdykoli se dostal do maléru, zavřel oči, přesvědčený, že ho nikdo, koho nevidí on, nemůže vidět. Ačkoli dnes věděl, že zavřít oči a doufat v neviditelnost je stejně hloupé jako věřit, že lidé mohou zkamenět, tak jako

tak to udělal. A samozřejmě nezmizel. Takové štěstí neměl. Prodavačův vratký stolek stál pořád přímo před ním, tak blízko, že se Eniola stehny otíral o noviny ležící na jeho desce. Také kolportér, kterého znal jako egbona neboli strýčka Abbeyho, stál stále vedle něho a ruka, kterou mu sevřel rameno těsně předtím, než si odkašlal a plivl mu do tváře, se mu stále zarývala do masa.

Eniola si sáhl na nos a přejel po něm zespoda nahoru směrem k vlhké tíze plivance. Zdálo se, že všichni muži, včetně egbona Abbeyho, zdržují dech a ohromeně čekají, co bude dál, umlčení nečekaným činem, který narušil jejich rutinu. Nikdo z nich se nevysmíval fanouškům Chelsea za nakládačku, kterou předchozího večera ušetřil jejich týmu Tottenham. Nikdo se nepřel kvůli otevřenému dopisu, v němž jistý novinář a politik kritizoval jiné politiky za to, že se koupou v lidské krvi, aby se ochránili před zlými duchy. Všichni ztichli, jakmile o Eniolovu tvář pleskl kolportérův plivanec. A teď tihle muži, kteří se tu srocovali každé ráno, aby probrali hlavní události dne, pozorovali, co Eniola udělá. Chtěli, aby prodavače uhodil, aby mu nadával, aby se rozbrečel, nebo ještě lépe, aby si také odkašlal, nastrádal si v ústech hlen a plivl egbonu Abbeyovi do obličeje. Eniola doputoval prstem k svému čelu, ale nebyl dost rychlý. Slina mu mezitím stekla po straně nosu a zanechala na jeho tváři mokrou, lepkavou cestičku. Setřást plivanec z obličeje už nepřípadalo v úvahu.

Něco se mu přitisklo na tvář. Prudce sebou trhl a zavrávorá, div že neupadl na rozložené noviny. Aby zabránil pádu, zachytil se okraje stolku a několik lidí kolem něj zamumlalo *pardon*. Jeden z nich mu tiskl k tváři modrý kapesník.

„Hin se, pane,“ řekl Eniola a vzal si kapesník; pociťoval skutečnou vděčnost, přestože kapesník byl potřísněný tenkými bílými provazci, které se po přimáčknutí na tvář začaly odlupovat.

Eniola přelétl očima hlouček mužů, a když zjistil, že mezi nimi není nikdo z jeho školy, narovnal se. Všichni muži,

kteří se shromáždili kolem prodavačova stolku, byli dospělí. Někteří, už v pracovním, se tahali za uzly těsně uvázaných kravat a upravovali si špatně padnoucí saka. Mnozí byli oblečení ve vybledlých svetrech nebo v bomberech zapnutých až ke krku. Většina z mladších, před jejichž jména musel dosazovat titul bratr, aby neschytil záhlavec, patřila k čerstvým absolventům techniky nebo jiné univerzity. Po ránu se potloukali kolem Abbeyova stánku, četli si, hádali se a opisovali si do notesů nebo na útržky papíru nabídky práce z novinové inzerce. Příležitostně pomohli prodavači schrstit drobné, ale noviny si nikdo nekoupil.

Eniola chtěl kapesník vrátit, ale muž mávl rukou a začal listovat týdeníkem *Alaroye*. Aspoň tu nebyl nikdo, kdo by mohl jeho spolužákům vylíčit, jak ho kolportér téměř minutu propichoval zlostným pohledem a potom mu plivl do tváře. Udělal to tak náhle, že Eniola naklonil hlavu na stranu, teprve když ucítil, jak se mu po nose šíří vlhkost, tak nečekaně, že to mužům, jejichž hlasy byly obvykle slyšet v každé domácnosti v ulici, zavřelo pusy. Aspoň že u toho nebyli jeho spolužáci Paul a Hakeem, kteří na téhle ulici bydleli. Poté, co Paul viděl staré video stand-upu Klinta Da Drunk, usoudil, že chce být jako on. Od té doby se potácel po třídě jako opilý, narážel do lavic a židlí a častoval své spolužáky stěží srozumitelnými nadávkami, kdykoli se na hodinu nedostavil učitel.

Eniola si položil dlaň na tvář, aby se do ní vsákla zbylá vlhkost a kůže zůstala nepoznamenaná. Kdyby jeho obličej nesl sebemenší stopy po slinách, až se bude vracet domů kolem Paulova bydliště, věnoval by jeho spolužák celý svůj odpolední výstup před třídou jen a jen jemu. Paul by mohl říct, že Eniola slintá ve spánku, že se nevykoupal a rovnou si oblékl školní uniformu, že je z rodiny, která nemá ani na mýdlo. Smáli by se mu, i on se smál, když Paul trápil někoho jiného. Většina jeho vtípků nijak vtipná nebyla, ale Eniola se smál všemu, co Paul řekl, protože doufal, že spolužák zůstane zaměřený na nešťastníka či nešťastnici, které si

onoho odpoledne vybral. Jestliže se Paul rozhodl přenést pozornost na někoho jiného, obvykle to odnesla dívka, která se jeho vtipům nesmála. Obvykle. Jednoho příšerného odpoledne si Paul přestal utahovat z odrbaných bot jisté spolužačky a poznamenal, že Eniola má čelo tvarované jako tlustý konec manga. Do té doby se Eniola smál dívce s odrbanými botami, a když třída propukla v nový výbuch smíchu, který pak slýchal ve spánku mnoho příštích měsíců, zjistil, že není schopen zavřít pusu. Chtěl se přestat smát, ale nešlo to. Ani když ho v hrdle pálily slzy nebo když jeho spolužáci ztichli, protože do třídy několik minut před koncem hodiny vklopýtala chemikářka. Smál se dál, dokud ho neposlala klečet do kouta čelem ke zdi.

Bez zrcadla si nemohl být jistý... ne. Ne. Nebude se ptát nikoho z okolostojících mužů, jestli má stále na obličej cestičky od plivance. To neudělá. Eniola odtáhl ruku od tváře a zamžoural na třípodlažní dům, v jehož druhém patře bydlela Paulova rodina. O čtyři pokoje se dělili s dvěma dalšími rodinami a stařenou, která neměla žádné příbuzné, nebo o nich alespoň nevěděla. Teď stála před domem a rozhazovala zrní po písku, zatímco jí u nohou kvokaly slepice. Paul nikde. Možná už odešel do školy. Ale zrovna tak bylo možné, že je na schodech nebo v chodbě a vyjde ven přesně ve chvíli, kdy kolem půjde on.

Eniola si zakryl čelo rukou a tiskl dlaň na místo, kde vystupovalo nad kořenem nosu, jako by ho chtěl zatlačit dozadu, až do lebky. Možná by měl kolem toho domu prostě proběhnout. Za všechno mohl jeho otec. Za všechno. Za věci, které proti němu mohl použít Paul, za muže, kteří teď pozorovali jeho zaťaté pěsti, jako by čekali, že dá prodavači ránu, za prodavačův vztek. Hlavně za prodavačův vztek. Byl to otec, kdo tomu muži dlužil tisíce nigerijských nair, jeho otec, kdo si celé měsíce kupoval čtvrtěční *The Daily* na dluh, aby si pročetl všechny nabídky práce, jeho otec, který toho rána vyžadoval, aby šel kolportéra o další číslo novin prosit právě Eniola. Smrdutá směs slin a hlenu měla ulpět na kůži jeho otce.

Než se k prodávачi otočil, ucítil na rameni ruku a uvědomil si, čí je to stisk. Muž byl tak blízko, že Eniolu ovanul jeho dech. Ačkoli bylo možné, že tak zaváněla jeho vlastní tvář. Většinu vlhkosti setřel kapesník, ale pach přetrvával. Egbon Abbey zakašlal a Eniola se připravil. Co dalšího mu mohl kolportér udělat? Dát mu pěstí do obličeje, aby se vrátil domů s nezaměnitelnou stopou, monoklem nebo pohmožděným nosem, které by jeho otci prozradily, co se tu stalo?

„Chtěl jsi *The Daily*, abi? Oya, tak ber.“ Prodávач plácl Eniolu přes nadloktí srolovanými novinami. „Ale jestli vás tady ještě někdy uvidím, tebe nebo tvýho tátu, ehn? Vyříd' mu to. Vyříd' svému tátovi, že jestli tady jednoho z vás uvidím, moje pěst umí na ksichtě vykouzlit zázraky. Kdo tě uvidí, bude si myslet, že tě přejel nákladák. Varuju tě, nepřivolávej na sebe neštěstí.“

Eniola by egbonu Abbeyovi nejraději vypáčil pusu a nacpal mu noviny do krku. Chtěl je hodit na zem a zadupávat do červené hlíny tak dlouho, dokud ze stránek nezbydou jen cáry, chtěl alespoň ukázat kolportérovi záda a noviny si nevzít. Podobné urážky slýchal od starších co chvíli, dokonce i od svých rodičů. Věděl, že prodávач se mu za svůj výbuch vzteku neomluví, radši by se napil splašků ze stoky, než aby připustil, že mu neměl plivat do obličeje. Dostatečnou omluvou mu měly být noviny. Představil si, jak se mu z jakéhokoli důvodu omlouvá někdo starší, jeho máma nebo táta, a málem se rozesmál.

„Zkameněl jsi, nebo co?“ zeptal se prodávач a bodl Eniolu do hrudníku výtiskem *The Daily*.

Ale není daleko den, kdy bude táta zase při penězích a zase ho pošle pro noviny. V ten den půjde až do Wesley Guild a koupí je od toho prodávачe, co má stánek před nemocnicí. Na zpáteční cestě to vezme kolem stánku egbona Abbeyho a bude přitom listovat novým číslem deníku, jen ať to ten mizera vidí. Ale než se to všechno stane, musí jeho táta najít vhodnou pracovní nabídku. A tak vzal Eniola noviny, zamumlal cosi, co by se dalo považovat za poděkování,

a rozběhl se. Pryč od prodavače a jeho páchnoucích úst, kolem Paulova domu, kde se stařena potýkala se slepicí, které se pokoušela přivázat k jednomu pířku ústřížek červené látky. Rychleji a rychleji, z kopce domů.

• • •

Zdálo se, že otec drží při otáčení stránek oba listy novin konečky prstů. Nebo jen nehty, tím si Eniola nebyl jistý, protože to pozoroval ode dveří. Taková opatrnost, přestože si dvakrát umyl ruce a odmítl si je utřít do čehokoli, včetně krajkové blůzky, kterou Eniolova matka vylovila ze zvláštní truhly, kde měla uloženou sbírku krajek a aso-oke. Místo toho chodil po místnosti křížem krážem – od stěny k posteli, od postele k matraci na zemi, od matrace na zemi ke skřínce plné hrnců, kastrolů, talířů a hrnků – a ruce držel ve vzduchu, dokud se mu z pokožky neodpařila všechna vlhkost. A než požádal Eniolu, aby mu výtisk podal, poklepal si postupně všemi prsty na oční víčka. Když nashromáždili desatery noviny, mohli je vyměnit za peníze nebo jídlo od žen, které prodávaly na některé z ulic v sousedství burské oříšky, smažené yam nebo boli. Eniola dával přednost jídlu, zejména pokud pocházelo od prodavačky boli, jejíž smažené plantainy byly křupavé na povrchu a vláčné uvnitř, přesně tak, jak to měl rád. Ale jeho rodiče si pokaždé přáli vyměnit přečtené noviny za peníze, a čím byly čistší, tím víc za ně utržili.

Jeho táta nebyl na šediny dost starý. Tak to alespoň říkala Eniolova máma, když baamimu poprvé vytrhávala šedivé vlasy, přičemž tvrdila, že pokud je vytrhne i s kořínkem, vyrostou mu nové, ještě černější než dřív. Přesto baamimu loni během jediného měsíce všechny pramínky zešedivěly. Šeď se šířila od spánků a zabírala si pro sebe každou píd' jeho temene, až se Eniola musel po několika týdnech podívat na jednu z otcových starých fotografií, aby se upamatoval, jak vypadal s černou kšticí.

Na zmačkaném, popraskaném snímku stojí baami u dveří a upřeně se dívá do objektivu, jako by fotografovi říkal, ať se neopovází fotku zkazit. Vlasy na spáncích i všude jinde má černé. Pěšinka na levé straně odhaluje proužek lesknoucího se temene. Na dveřích je přichycená černá jmenovka, která se jen tak tak vešla do záběru, se zlatým nápisem vyvedeným psacím písmem: zástupce ředitele. Pod ním, na obdélníčku z obyčejného papíru, který vypadá, jako by ho tam přilípili teprve před chvílí a co nevidět ho zase strhnou, je vytištěné baamiho jméno – pan Busuyi Oni. Baami stojí vzpřímeně, s rameny zatlačenými tak daleko dozadu, až Eniolu napadlo, že se neusmívá z toho důvodu, že ho rozbolely lopatky. Během let, které uplynuly od chvíle, kdy ho takhle vyfotili, se baami přestal dívat do objektivu i na lidi. Eniolova matka byla jediná, kdo stále vyžadoval, aby jí při řeči hleděl do očí. Když mluvil s Enioulou nebo jeho sestrou, zíral jim na nohy a oči mu těkaly, jako by pořád dokola přepočítával, kolik mají prstů.

Baami složil *The Daily* a odkašlal si. „Ta zelenina, co vyrostla vzadu na zahradě, co kdybys ji prodala? Můžu ti ji pomoci sklidit...“

„Ne, ne, ne, to se neprodá, tatínku. Radši se vrať k novinám. Prohlédls všechno od začátku do konce?“ zeptala se Eniolova matka.

„Našel jsi něco?“ zeptal se Eniola.

Otec otevřel noviny, aniž jim odpověděl. Eniola chtěl jít ven, aby si umyl obličej, ale cítil povinnost zůstat s rodiči. Kromě toho promeškal čas koupání a matka už pro dnešek schovala mýdlo do jedné z bezpočtu svých skrýší. Kdyby ji teď o mýdlo požádal, chtěla by vědět, k čemu ho potřebuje. Nedala by mu pokoj, dokud by jí nevyklopil, proč ho chce, i kdyby si to rozmyslel a začal jí tvrdit, že už ho vlastně nechce. Přiměla by ho, aby jí prozradil, co se stalo, tak či onak si vždycky prosadila svou. A on věděl, že jakmile by tu historku dopověděl, rozběhla by se za prodávácem a plivala by mu do obličeje tak dlouho, dokud by jí nevyschlo v ústech.

To Eniola nechtěl. Ano, s chutí by se díval, jak se prodavač pokouší uskakovat před matčiným hněvem, jenže to by znamenalo, že by se o jeho ponížení z dnešního rána mohlo doslechnout ještě víc lidí. Mýdlo zase tak nutně nepotřeboval. Možná bude stačit, když si obličej opláchne a vydrhne houbou, jak to dělá, pokud jim mýdlo dojde.

Býval by se šel rovnou opláchnout na zahradu, ale v místnosti nebyla Busola. Možná zametala dvorek, myla talíře nebo drhla kastrol, v němž matka včera večer dělala amalu. Raději počká, až se vrátí dovnitř, protože nechce nechat otce samotného s novinami. Jestliže to šlo, zůstával otcí nablízku a dělal mu společnost. Matka byla sice doma, ale chovala se podivně. Seděla u nohou postele a skládala a zase rozkládala blůzku, kterou předtím nabízela baamimu.

„Gbure nikdo nekupuje,“ řekla. „Je jich plná zahrada, ale nikdo je nekupuje. Tohle lupení teď mají na zahradě i psi a kozy.“

Eniola se opřel o zeď, i kdyby gbure rostlo na každém centimetru zahrady a pokrývalo všechny plochy v téhle místnosti, i kdyby jemu i rodičům vyrašilo z čela, nic by se tím nezměnilo, kolik by za ně mohla máma dostat? Nestačilo by to ani na školné pro Busolu nebo pro něho. Věděl to, protože o prázdninách prodával gbure v ulicích. Třebaže se vypravil až za nemocnici, vzal to křížem krážem přes tržiště u paláce, prošel kolem paláce, zamířil dolů a zastavil se teprve před kostelem Apoštolské církve Ježíše Krista vedle pivovaru, beztak se vrátil domů s podnosem, z něhož nezmlzela ani polovina původního nákladu.

Eniolův otec zakašlal. Nejdřív to vypadalo, že si chce jen odkašlat, ale brzy mu záchvat kašle roztřásl ramena a on s námahou popadal dech. Matka odhodila blůzku na postel a natočila do sklenice vodu až po okraj; než došla k baamimu a položila mu ruku na rameno, nechala za sebou mokrou cestičku. Otec vodu vypil jedním dlouhým lokem, ale kašlat nepřestal, dokud se nechytil za kolena a na posteli se neposadil.

„Co ty, kdy půjdeš do školy?“ zeptala se matka Enioly, zatímco manželovi, jehož kašel pomalu ustával, masírovala krk.

„Já... čekám, jestli baami nenajde něco v novinách.“

„Vezmi si tašku a běž, jare,“ řekla matka.

Baami ukázal na Eniolu prstem. „Neboj se, už jsem našel něco slibného, velmi slibného, Eniolo. Dneska napíšu dopis.“

„Pomůžu ti ho poslat,“ řekl Eniola.

„To nebude třeba, maminka ho vezme s sebou, až půjde na trh.“

„Myslel jsem, že ne...“

„Co tady ještě zacláníš?“ Eniolova matka máchla rukou, jako by ho chtěla vymést ven. „Řekni svojí sestře, ať všeho nechá a pakuje se do školy. K čemu shánět peníze na školné, když pak chodíte pozdě?“

„Dobře, mami.“ Eniola se chopil aktovky. „Prosím tě, potřebuju trochu soli.“

„Proč chce to dítě po mně sůl, když má být ve škole? Budeš si po ránu vařit polívku, Eniolo?“

„Já... ještě jsem si nečistil zuby.“

Matka se na něho zadívala přimhouřenýma očima, jako by si právě všimla, že na místě, kde má mít posazenou hlavu, trůní celou dobu velký kokosový ořech. Eniola zůstal stát, dával si pozor, aby se díval jejím směrem, věděl totiž, že kdyby uhnul pohledem stranou, podezírala by ho ze lži. Ale současně si hlídal, aby se jí nedíval přímo do očí. Kdyby na ni zíral, dával by jednoznačně najevo, že si jí neváží, byl by to důkaz, že mu narostly křídla a stal se z něj divoký pták připravený vletět jí do obličeje, jestliže ho nezastaví dobře mířenou fackou. Ani si neuvědomoval, že zadržuje dech, dokud nepohodila hlavou směrem ke skřínce s hrnci, talíři a pytlíkem se solí.

Eniola si nasypal do levé dlaně plnou lžici soli a sevřel ruku v pěst.

Když vyšel na dvorek, Busola zrovna domyla kastrol. Nechala mu velkou misku s vodou, která jí zbyla, takže

nemusel ke studni v koutě dvora. Do paží ho bodal harmatan, zapichoval mu miliony jehliček od loktů až po špičky prstů, kotníky mu pokryl tenkou vrstvou prachu a rozpraskal mu horní ret. Chrstl si vodu do obličeje a vtíral si sůl do nosu, až si rozedřel kůži tak, že se málem začala odlupovat. Potom si oplachoval tvář tak dlouho, dokud nespotřeboval všechnu vodu. Přesto se nemohl vlhké tíhy plivance zbavit. Cítil pach shnilé cibule a zkažených vajec a ještě něco, co nedokázal rozpoznat, ale co se bude po zbytek dopoledne pokoušet pojmenovat.

2.

Herniorafie – chrápe s ústy dokořán, až se mu třese knír. Osmnáct hodin po operaci kýly. Bez komplikací. Wurao-la zapisovala svá doporučení. Pacienta lze příštího rána propustit. Natočila dekurz tak, aby na něj dopadalo světlo z uličky, žárovky nad lůžky pacientů se totiž zhasínaly dlouho před půlnocí.

Apendektomie – septický, pod sedativy. Dcera se hodinu snažila zjistit, proč otec nevychází z koupelny, až nakonec strachy bez sebe vylomila zámek a našla ho téměř v bezvědomí ve sprše. Navzdory námitkám, které nepolevovaly, ani když ho vezli na sál – bolest není tak strašná, aby se nedala vydržet, stačí, když si trochu odpočine a bude pít odvar z bylinek –, otce, který už překročil sedmdesátku, okamžitě odvezla do nemocnice na pohotovost. Když se ho onoho rána při pooperačním vyšetření zeptali, proč snášel několik dní bolest, kterou mu způsobovalo prasklé slepé střevo, aniž se komukoli svěřil, založil si ruce na prsou a řekl chirurgovi, boo ni n se a mo wi ako ni mere? Ako ra i sojo. A profesor Babajide Coker, všeobecný chirurg a stávající hlava Pokrokové unie idžeské elity přikývl, jako by starému pánovi rozuměl.

Profesor Coker a Wuraolin otec byli dobří přátelé. V jejím rodném domě se často konaly schůze unie, jejímž členům od teenagerovských let servírovala šneky s paprikou a dolévala

whiskey. Profesor Coker, který se narodil v Lagosu přesně pět let před vyhlášením nezávislosti, dal během prvních minut po zahájení schůze novým členům Pokrokové unie na srozuměnou, že v době, kdy tahle země ještě věděla, co je to vzdělání, přešel z katedrální školy na Broad Street rovnou na King's College. Většinou se mu podařilo uplatnit také historku o tom, jak se při meziškolní debatě seznámil se svou ženou, studentkou Queen's College, a celý výklad uzavřel poznámkou, že svá studia přirozeně korunoval lety strávenými na nejprestižnější univerzitě. Kde jinde by si mohl osvojit tak perfektní a hlubokou znalost medicíny? Kde? Pokud byli přítomní jiní lékaři, přerušili ho tvrzením, že není nad Great Ife nebo Medilag. Tehdy muži zvýšili hlas a začali se překřikovat, takže Wuraola brzy nedokázala rozluštit, co kdo říká.

Její otec, který vystudoval práva na Lagoské univerzitě, se do hlučných hádek nikdy nezapojoval, a to ani když ho vyzvali absolventi Medilagu nebo jiní bývalí studenti Lagoské univerzity, aby se zastal své alma mater. Mlčel, dokud mu jedna ze služek nepošeptala do ucha informaci, na niž čekal. V ten okamžik obvykle cinkal vidličkou o vinnou skleničku tak dlouho, až místnost patřičně ztichla, aby mohl, především s ohledem na nové členy, oznámit, že se brzy bude podávat kořeněná polévka a všichni musí říct Wuraole a služce, která jí zrovna pomáhala, jestli libo polévku s kozím masem, nebo se sumeckem.

Když začala studovat medicínu na Ife, často ji do probíhajícího sporu zatahovali lékaři, kteří školu navštěvovali před ní. A přestože její otec těsně předtím, než všem načas zacpala pusu kořeněná polévka, z níž se ještě kouřilo, přece jen utrousil na adresu Lagoské univerzity něco pochvalného, nezdálo se, že by mu v nejmenším vadilo, pokud síla jejího argumentu podkopala ten jeho a znevážila tak význam jeho mateřské instituce. Wuraola viděla, že je na ni hrdý, protože se stala někým, kdo se může zapojit do probíhající disputace. Aby skryl svůj úsměv, usrkával ze skleničky po malých doušcích, takže nikdy neměl dopito.

Od chvíle, kdy od Wuraolina otce převzal funkci předsedy Pokrokové unie profesor Coker, se u nich doma konaly schůze pouze tehdy, když profesorovu ženu postihla jedna z oněch alergických reakcí, které ji pokaždé ochromily na několik dní v kuse.

Profesor Babajide a profesorka Cordelia Cokerovi se do města přistěhovali před více než dvaceti lety, když bylo ještě součástí starého státu Oyo. Zakládající členové Pokrokové unie tenkrát prosazovali, aby se tohle město stalo hlavním městem, jakmile bude ze starého státu konečně vykrojen nový stát. Říkalo se, že profesor Coker zamýšlel kandidovat na guvernéra, jakmile skončí období, které stále všichni považovali za pouhou vojenskou epizodu, a proto si ještě toho večera, kdy vznikl stát Osun a s ním i jeho hlavní město, najal člověka, který ho měl naučit idžestinu. Přesto ani po tolika letech a po několika údajných lekcích neuměl z idžestiny víc než frázi hinle awe, kterou vyslovoval s jistotou pokročilého mluvčího, avšak když se konverzace posunula od zdvořilostních formulek k složitějším tématům, zájmově se vracel k jorubštině nebo angličtině. To mu ovšem nezabránilo příkyvovat, jako kdyby starci opakujícímu ako i sojo awe, ako i sojo skutečně rozuměl. Když potom předával Wuraole instrukce stran sledování pacientů po dobu její služby, zeptal se jí, co tím starý pán myslel.

Wuraola vzdychla a založila dekurz na místo. Pokud tuhle zbytečnou komplikaci pacient přežije, možná své tvrzení poupraví. Kdyby dal průchod tomu, co nazýval zbabělostí, mohl si ušetřit trápení a na jeho lůžko mohli přijmout jednoho z mužů, které dnes v noci na nemocniční pohotovosti patrně odmítnou. Cestou k vedlejší posteli ucítila na stehně vibrace mobilního telefonu.

Rektopexe – když mu nevyšel pokus otočit se na lůžku, ušklíbl se, cévka mu připomněla, co jeho tělo umí a co teď nějaký čas umět nebude. Vytáhla telefon z kapsy pláště a otevřela ho. Kunle. Zase ho zavřela a zasunula si ho do zadní kapsy džínů, kde se znovu rozvibroval, sotva sáhla po další složce.

Pankreatektomie – od poledne o sobě nevěděl, teď se mohl kdykoli probrat a zbytek noci strávit s očima dokorán. Díky malému požehnání v podobě morfinu ho alespoň nebude nic bolet. Od začátku jejího chirurgického kolečka to bylo první odstranění slinivky, před nímž se Wuraola myla, aby mohla asistovat na sále. V noci před operací usnula teprve krátce před rozedněním s hlavou mezi stránkami *Klinické pankreatologie pro praktikující gastroenterology a chirurgy*. Nakonec jí během zákroku ani nedovolili, aby se dotkla tácu s chirurgickými nástroji. V nemocnici nešla už přes měsíc elektřina, ale to teď nebylo nic neobvyklého a samo o sobě by to nevzbudilo pozornost. Opravdovým problémem byla palivová krize, která trvala už týden, protože stávkovali kapitáni tankerů, pracovníci ropných plošin nebo někdo podobný.

Wuraola bývala často příliš unavená, než aby zkoumala, co se skrývá za nadpisy článků v novinách, ale odvodila si, že stávkují něčí odbory, výsledkem stávky je palivová krize a nemocniční elektrárně dochází nafta na pohon generátoru. Když stávka začala, objevil se v přihrádkách na interní poštu a na nástěnkách, kam ho přichytili pomocí barevných připínáček, oběžník oznamující další plán sdílení elektřiny. Zatímco na jednotky intenzivní péče a neonatologie bude elektřina proudit čtyřiaadvacet hodin denně, ostatní oddělení a operační sály se dočkají dodávek pouze během zákroků, při kterých se bez proudu neobejdou. A tak se lékaři soustředili na práci, aniž kohokoli zaučovali. Dokonce ani nechtěli, aby jim asistovali mladší kolegové. Zdálo se, že oba chirurgové došli k závěru, že kdyby nedostatek paliva pokračoval, mohla by ztráta každé vteřiny způsobená pomalejším řezem mladého absolventa medicíny nebo nezkušeným šitím sekundáře připravit novorozence o přísun elektřiny, který byl potřeba k pohonu ventilátoru. Když Wuraole řekli, aby navigovala sestry potměnými nemocničními chodbami při převozu pacienta na jednotku intenzivní péče, rozchechtala se, sotva vyšla ze sálu. Šestiletá

průprava, a jediná dovednost, kterou musí prokázat během dvanáctihodinové operace, je schopnost posvítit sestřičkám mobilem na cestu?

Operace proběhla celkem dobře a pacienta z jipky přelozili na běžné oddělení, jakmile se uvolnilo lůžko. Lékařský tým už ale věděl, že zákrok mu život nezachrání. Prodlouží mu ho? Ano, o několik týdnů nebo měsíců, bude-li mít štěstí. Jenže bylo opravdu štěstí strávit poslední dny života v bolestech a opiátovém obluzení? Tím si Wuraola nebyla jistá.

Pacientův bratr přicházel každý večer, aby se za něj pomodlil. Opakovaně Wuraole tvrdil, že se lékaři spletli, několik měsíců, které pacientovi předpovídali, se protáhne na léta a posléze desetiletí, protože je předurčen, aby se po přechodném soužení těšil z onoho vzácného, nádherného zázraku; z dlouhého, ba i šťastného života. Prohlašoval to s takovým přesvědčením, že si Wuraola připadala nemilosrdná, když mu připomínala prognózu a opakovala upozornění, jehož se mu dostalo už před operací. Pankreatektomie je v tomto stadiu rakoviny paliativní opatření.

Bratr teď klečel u pacientova lůžka s čelem opřeným o kovovou postranici a polohlasem se modlil. Jako obvykle si tiskl k hrudi v kůži vázanou knihu. Ošetřovatelé mezi sebou uzavírali sázky, jestli je to Bible, nebo Korán, protože ho v době návštěvních hodin při různých příležitostech a ve srovnatelné míře doprovázely ženy, které usedaly vedle lůžka do tureckého sedu a poté, co si upravily hidžáb, začaly odpočítávat modlitby na korálcích, i ty, které přicházely v bílých hábitech a přikládaly pacientovi na čelo dřevěný krucifix.

Minulý týden, než se zeptal, jestli by s ním, nebo dokonce místo něj, mohlo přijít několik žen i v noci, jí řekl: „Paní doktorko, vy ženy máte k Bohu blíže a všichni víme, my všichni víme, že modlitby jsou účinnější po půlnoci.“

Wuraola mu odpověděla, že pravidla nemocnice nic takového nedovolují, leda by žena, která bude pacientovi dělat společnost přes noc, byla jeho manželka, dcera, matka či

sestra. Možná ještě tak sestřenice, pokud by přimhouřili oko a sestřičky na noční to odsouhlasily, ale ať by to byl kdokoli, muselo jít o příbuznou. Když jí muž vysvětlil, že bratr je bezdětný a nikdy se neoženil, že matka jim dávno umřela a žádná ze sester nežije v Nigérii, málem mu poradila, aby zalhal, že je jedna z modlitebnic jeho sestra. Ačkoli ji jeho modlitby rušily a uměla si představit, že kdyby tu s ním po návštěvních hodinách zůstaly dvě nebo více žen, bylo by to ještě horší, přepadlo ji pokušení vyjít jeho přání vstříc. I kdyby jen proto, aby se mu na okamžik ulevilo. Byla si téměř jistá, že příští zpráva z toxikologie přinutí modlitbám oddaného bratra, aby se začal smířovat se vším, o co navzdory veškeré své zbožnosti brzy přijde.

Pacienta přijali měsíc předtím, než Wuraola nastoupila praxi na chirurgii. Když se od sester dozvěděla, že ten muž tráví od chvíle, co tu jeho bratr leží, každou noc modlením v nohou jeho lůžka, pocítila k němu nesmírný obdiv. S tak neochvějnou výdrží se doposud setkala pouze na dětském oddělení. Tam se často stávalo, že matky a občas i otcové spali celé týdny na chodbě. Leželi na dřevěných lavicích nebo na pestrých přehozích z ankary, které si rozprostřeli na podlaze, a místo polštářů si pokládali hlavu na kabelky nebo vlastní složené paže. Během onoho prvního týdne na chirurgii přemýšlela pokaždé, když měla pohotovost, jestli by u ní držel stráž některý z jejich sourozenců, kdyby na tom někdy byla tak zle. Motara by si nanejvýš našla hotel poblíž nemocnice, Layi by posílal peníze a možná by se na ni přišel podívat jednou za čtrnáct dní. Nemocnice nenáviděl, přestože to byl on, kdo se stal prvním lékařem v rodině a fotografie z jeho promoce byla první věcí, kterou spatřil každý, kdo vešel do ložnice jejich matky. Wuraola by je stejně u sebe nechtěla, beztak by se začali hašteřit a vyrušovali by ostatní pacienty. Rodiče by se dostavili oba, o tom nebylo pochyb. Kdyby si ale musela vybrat, kdo s ní zůstane, zvolila by otce. Ten by totiž, na rozdíl od matky, jejíž úzkost by se zcela jistě přelila do opakovaných pokusů poučovat

zdravotnický personál, jak má dělat svou práci, do něčeho nezasahoval. Možná by jí na diskmanu pustil něco od I. K. Daira a potichu si přitom pobrukoval.

Muž vždycky slíbil, že se nebude modlit moc nahlas, ale jeho mumlání nevyhnutelně přešlo v úpění, jež se rozléhalo po celém oddělení. Než se sešel měsíc s měsícem, Wuraolin obdiv se přetavil v podrážděnost. A teď, když se jí znovu rozvibroval mobil, vydal modlitebník náhlé rezonující zasténání, z kterého jí začalo bušit v hlavě.

Tolik let a nekonečných hodin studia, a přesto jí nikdo neřekl, jak velká část lékařské praxe spočívá v uklidňování příbuzných a přátel pacientů. Nic ji nepřipravilo na muže, který se jí pověsil na krk a frkal jí soply do pláště poté, co z jeho manželky vyjmuli potrácený plod, na rozzuřenou ženu, která jí vrazila facku, když se ukázalo, že jejímu synovi budou muset amputovat nohu, na muže, který odmítl opustit oddělení, ačkoli mu řekli, že jeho kamaráda už odvezli do márnice, a nakonec ho museli vyvést násilím. Nikdo ji nenaučil, jak přesvědčit muže, že jeho bratr opravdu umírá na rakovinu slinivky a že nemůže udělat nic, čím by to zvrátil.

Ačkoli aby nikomu nekřivdila, jeden z jejích profesorů o všech těchto věcech nejspíš mluvil, jenže ona byla duchem mimo, protože se tak stalo v rámci praxe na psychiatrii nebo v zařízení komunitní péče. Poslední dva roky studia se už nemohla dočkat, až zaujme místo sekundářky. Bude u porodů, bude se mýt k operacím, posuzovat stav pacientů a vymýšlet bezchybné léčebné plány. Náročné hodiny, kdy se v prvních ročnících na medicíně mačkala na přednáškách Zdravotnických laboratoří II, jí ulehčovaly podrobné představy o stážích na různých odděleních. S jakou radostí vymění přeplněnou laboratoř za práci v nemocnici! Na pokoje, operační sály i do márnice bude vstupovat rázným krokem. Když dostudovala a coby čerstvá absolventka nastoupila do prvního zaměstnání, pro změnu se zaobírala tím, jaké to bude, až postoupí o příčku výš a vybere si svou specializaci. Poslední dobou začínala tušit, že se svého

neklidu nikdy nezabaví. Možná patřila k lidem, jejichž spokojenost leží zásadně v budoucnosti, vždy jen tak tak na dosah.

Dotkla se modlitebníkova ramene. Muž zmlkl a sesunul se níž, opřený o rám postele. Byl až mrtvolně vychrtlý. Vypadal tak vždycky, nebo to bylo tím, že jeho oči v tuto chvíli nerámovaly brýle, a proto se zdály zapadlejší než jindy? Zatímco s námahou vstával, přistoupila k němu blíž. Když ho potkala poprvé, byl štíhlý, teď působil jako někdo, koho by silnější vítr odvál na opačnou stranu místnosti.

Než se zmohla na slovo, začal s obvyklými omluvami. „Nemůžu odsud odejít, moje milá. Dám si pozor, abych nezvyšoval hlas, ehn. Budu šeptat.“ Ztlumil hlas, až ho bylo sotva slyšet. „Budu už jenom šeptat, ano?“

Odvrátil se od ní, položil ruce na postranici a chystal se znovu pokleknout.

Wuraola se zhluboka nadechla. „Pane... pane... musíte pryč.“

Muž se k ní otočil horní polovinou svého těla a pevně svíral postranici, jako by hrozilo, že se zhroutí, kdyby se pustil. „Nemůžu ho opustit, moje milá.“

„Musíte pryč, pane. Ihned.“

Otevřel pus, jako by chtěl promluvit, ale nic neřekl. Pokusila se zachytit pohled jednoho z ošetřovatelů, kteří seděli za stolem vedle dveří. Jeden tvrdě spal a druhý měl zabořený nos v objemné učebnici, kterou si opřel o kolena ve zvláštním úhlu, jenž mu měl, jak se domnívala, zabránit v usnutí. Kdyby se situace vyhrotila, vždycky ho mohla přivolat jménem, nebo jen vykřiknout „ošetřovatel“, protože byla příliš vyčerpaná, než aby si pamatovala jméno kohokoli kromě sebe.

„Chápu, že se modlíte,“ řekla. „Ale děláte to moc hlasitě.“

Vyčkávala, ale muž neprotestoval. Nehybně tam stál. Neřekl jediné slovo ani nezavřel ústa. V jeho postoji nebylo nic vzdorného, pochopila, že k hádce nedojde, nebude nutné, aby mu hrozila, že ho nechá vyvést ochrankou. Tenhle muž nebyl neústupný, jen si nemohl vzpomenout, co si počít s tělem, když už neklečí.

„Několikrát jsem vás varovala.“

Muž řekl tak tiše, že musela napnout uši, aby ho slyšela: „Yeye mi.“

Wuraola si nebyla jistá, jestli se tím uctivým oslovením obracel na ni, aby ji obměkčil, nebo jestli se skutečně dovo-
lával své mrtvé matky. Možná prahnul po útěše, kterou mu
kdysi poskytovala, a aniž to vyjádřil přímo, prosil ji o záchra-
nu pro sebe, pro svého bratra nebo pro oba.

„Musím myslet i na ostatní pacienty,“ podotkla Wuraola.

Muž přikývl, pustil se postranice a zamířil ke dveřím. Dívala se, jak se šourá pryč, a poprvé si všimla, že napadá
na levou nohu.

Otočila se k pacientovi. Tep – 80 za minutu. V místě, kde se mužovo zápěstí zbrázděné vráskami, které splýva-
ly s jeho čarou života, téměř nedalo rozeznat od dlaně, se
z kůže tenké jako papír odlupovaly šupinky. Sáhla do kapsy
lékařského pláště – žvýkačka, propiska, žvýkačka, náhrad-
ní propiska, notes, další žvýkačka, gumička do vlasů – ano!
Vylovila lahvičku s dezinfekcí na ruce a trochu si vymáčkla
do dlaně. Zatímco si ji vtírala do kůže, všimla si, že u nohou
pacienta leží brýle se stříbrnými obroučkami, které patřily
jeho zbožnému bratrovi. Musel si je sundat, když se modlil.
Čočky odrážely světlo z nejbližší žárovky jejím směrem. Pa-
prsky se jí zabodly do tváře jako ostrá výtky. Možná mu měla
dovolit, aby zůstal. Představovala si, jak bloudí nemocniční-
mi chodbami, pokouší se najít cestu na parkoviště a přitom
naráží do zdí, převrací popelnice a padá do strouhy. Mohla
mu dovolit, aby zůstal, ale už když zvedala brýle z podlahy
a kráčela ke dveřím, měla podezření, že když slouží některý
z jejích mužských kolegů, modlitebník si netroufne zvýšit
hlas nad úroveň šepotu. Žádnému chlapovi by patrně neří-
kal *můj milý*. Tím si byla téměř jistá.

Na sesterně zíval ošetřovatel, který se mezitím probral
ze spánku.

„Jdu.“ Wuraola ukázala brýlemi ke dveřím. „Kdyby něco,
volejte.“

Ošetřovatelé kývli.

Chodba byla prázdná, ale do svítání zbývalo ještě pár hodin, a tak by nejspíš nemohl odejít ani s brýlemi na nose. Většina čtvrtí, alespoň toho typu, kde, jak se domnívala, tenhle muž bydlel, dobrovolně přijala zákaz nočního vycházení, který začínal po půlnoci a končil s rozbřeskem. V inkriminovaných hodinách byly povoleny pouze akutní převozy do nemocnice. Několik ulic bude teď uzavřených, přístupové body budou střežit ozbrojené hlídky v počtu dvou až šesti mužů. O některých se vědělo, že když někoho přistihnou při porušení večerky, nutí ho plazit se po asfaltu sem tam, dokud se nerozední. Ale ani ti nejsoucitnější nenechali provinilce pokračovat v cestě dřív, než bylo dovoleno vycházet.

Na konci chodby ho zahlédla v dálce, už byl venku a mířil k nemocniční kapli. Chtěla na něho zavolat, pane...? Pane...? Zvažovala, že by zavolala jen „pane, počkejte, simvás“, ale nedokázala se k tomu odhodlat. Zнала jeho jméno, ale jak jen znělo?

Když jí na medicíně poprvé řekl sekundář, že budou muset zkontrolovat cirhózu na mužském oddělení, nesouhlasně našpulila rty, pyšná na to, že dokáže odrecitovat jména všech pacientů, o které se momentálně starají. A teď, ani ne o rok později, běžela za mužem, kterého vídala téměř dennodenně, a přesto si nemohla vzpomenout na jeho jméno ani na jméno jeho bratra.

Jenže už skoro tři dny nespala. Lékaři neměli sloužit tři noční za sebou, ale nemocnice si zatím nemohla dovolit zaměstnat nové sekundáře. A tak měla především pohotovost na mužské chirurgii, včera na urgentním příjmu a dnes se vrátila na chirurgii. Rozpis služeb, které musela absolvovat v rámci nemocničního kolečka přitom ukazoval pouze směny na chirurgii. Na urgentním příjmu měla být k dispozici jen do půlnoci, to nebylo tak zlé. Jenže minulou noc přicházeli pacienti nonstop a doktor, který ji měl o půlnoci vystřídat, se neukázal ani jí nebral telefon, takže

zůstala až do rána. Ano, měla hlad, byla unavená a nemohla si vzpomenout, jak se ten modlitebník jmenuje, ale kanylu do žíly by v případě potřeby zavést dokázala. Za celý den nesnědla nic jiného než balíček sušenek, ale věděla, že kdyby na to přišlo, provedla by tracheotomii, aniž by se jí třásly ruce, a možná, že to byla ta jediná věc, na které skutečně záleželo. Že uměla pacientovi, ať už se jmenoval jakkoli, získat hodinu nebo dvě navíc a udržela ho naživu do poslední minuty, než jeho tělo nevyhnutelně zradilo samo sebe, jak k tomu byla odsouzena těla všech lidí.

Muž se na okamžik zastavil na trávníku před kostelem a zakymácel se. Potom padl na kolena a Wuraola zůstala stát bez hnutí v obavách, že se tam v příští chvíli dopustí něčeho osobního nebo ostudného. Možná se ten muž rozpláče nebo začne vřestět na anonymní božstvo, k němuž se modlil už několik měsíců. Nakonec neudělal nic víc, než že si lehl naznak do trávy s tváří obrácenou k bezměsíčnému nebi.

„Pane... promiňte, pane, omlouvám se, ale nevzpomínám si, jak se jmenujete. Zapomněl jste si u nás brýle.“

Modlitebník nepromluvil ani se nenatáhl po brýlích.

„Pane?“

Wuraola šla blíž, klekla si k němu a instinkt jí velel, aby mu sáhla na zápěstí. Než se ho ale dotkla, muž začal chrápat, a ona si mohla vydechnout. Vedle něho ležel hřbetem nahoru notes vázaný v kůži. Opatrně, aby nezpůsobila žádný hluk, položila brýle se stříbrnými obroučkami na notes. Když se vracela na oddělení, sáhla do kapsy džínsů pro mobil.

Kunle mezitím volal devětkrát.

3.

Bylo jedno, jestli jí Eniola připomněl, že na všeobecné střední škole Skvělý úděl nemají třídy ve stejné budově, nebo se s tím ani neobtěžoval. Matka ho beztak pokaždé přiměla, aby s odchodem z domova počkal na Busolu. Chtěla, aby pokud možno chodili do školy i ze školy každý den spolu, a dokonce Eniolu přinutila, aby jí slíbil, že nejprve doprovodí mladší sestru až do lavice a teprve potom půjde do své vlastní třídy.

Když se ráno po necelých deseti minutách chůze, během nichž si stihli bílé ponožky ušpinit od červeného prachu, blížili k první školní budově, Eniola zpravidla myslel na to, že jim táta slíbil jinou školu. Byl si jistý, že cestou tam by žádný červený prach nevířili. Nejspíš se tam chodilo po chodníku a od kolejí do laboratoří a tříd vedly udržované cestičky a pěšinky lemované trávnikem.

V době, kdy to táta sliboval, bylo Eniolovi devět. Tehdy si nedovedl představit, že by se mohlo stát něco, kvůli čemu by skončil v téhle pitomé škole. Tou dobou byl v páté třídě základní školy a všichni spolužáci se připravovali na všeobecné přijímací zkoušky. Jeho otec si ovšem stál za svým, docházka na základní škole končila šestou třídou, takže Eniola na rozdíl od většiny spolužáků nenastoupí na střední, ale do posledního ročníku základky.

Eniola přemýšlel celé týdny, jak přesvědčit rodiče, že je zralý na střední. Byl vyšší než většina tamních studentů

prvního ročníku, které potkával cestou do školy nebo ze školy, a při písemném i ústním zkoušení pokaždé předčil minimálně polovinu třídy. Naučil se nazpaměť převody jednotek všech veličin a celou násobilku z rubové strany cvičného sešitu 2B a dokázal odříkat všechny násobky od 1×1 rovná se jedna přes 12×12 rovná se sto dvacet čtyři až po 14×14 rovná se sto devadesát šest. V týdnech před svými devátými narozeninami zametal obývací pokoj dřív, než se k tomu po ránu dostala jeho matka, když musel hlídat Busolu, přestal fňukat, že nemůže hrát venku fotbal se sousedovic dětmi, a sobotní dopoledne trávil pucováním pneumatik otcova modrého volkswagenu brouk, protože ještě nevyrostl natolik, aby zvládl umýt celou kapotu. Protože se obával, že rodiče všechny jeho bohulibé skutky přehlédnou, jakkoli se jemu samotnému zdálo, že z něj brzy bude vhodný kandidát na svatořečení, vyslovil jedné neděle cestou na mši přání stát se ministrantem. Když matka prohlásila, že to nedovolí, poněvadž by ho to mohlo odvádět od učení, ulevilo se mu. Celý týden se ovšem lživě zapřísahal, jak moc touží být ministrantem, čímž udělal dojem na otce, který v jeho zápalu viděl znamení, že vyrůstá v bázni Boží.

Tenkrát bydleli nedaleko školky a základní školy Křišťál, kam Eniola obvykle chodil v doprovodu ostatních dětí ze sousedství. V den jeho devátých narozenin ho do školy vzal táta. Eniola trucoval na sedadle pro spolujezdce, zatímco na zadních sedačkách poskakoval narozeninový dort, na jeho žádost pokrytý cukrovou polevou v bílé, modré a žluté barvě, balíčky sucharů značky Oxford a velký chladicí box s ledovým džusem zobo. Přestože otec řídil opatrně, drncali od výmolu k výmolu. Eniola se ozval, až když zastavili před školou, ale dostal se ze sebe jen: *Jsem jediný ze třídy, kdo nemá vzorové testy Ugo C. Ugo. Všichni ostatní je mají. To není fér!* a pak se rozplakal. *To není fér!* kňoural znovu a znovu mezi čím dál hlasitějšími vzlyky. Otec ho poplácal po zádech, aby ho utišil, ale nikam to nevedlo. Nakonec se

uklidnil sám, když si uvědomil, že ho staženým okýnkem vidí spolužáci, kteří projíždějí kolem.

„Když takhle vyvádíš... podívej, nemůžu si dovolit přijít pozdě do práce. Promluvíme si o tom večer,“ řekl Eniolův otec a bubnoval prsty do volantu. „A teď pojď, musíme to odnést dovnitř.“

Eniola zůstal v autě, zatímco otec začal vykládat věci ze zadního sedadla. Kolem vozu se shluklo několik školáků, kteří mu chtěli pomoci a volali na Eniolu *všechno nejlepší*. Eniola nereagoval. Nemohl uvěřit, že se zachoval tak hloupě. Jak mohl zahodit všechny ty hodiny, po které se v koupelně před zrcadlem připravoval na okamžik po dnešní večeři, kdy se chystal rozvázně promluvit k oběma rodičům? Seděl tam mlčky, s pohledem upřeným na sandály thajské výroby a přemáhal nutkání hrát si se suchými zipy. Kam se poděly všechny ty argumenty, které si zformuloval, všechna rozumná slova, která mohl vyřknout místo toho, aby kňoural *to není fér* jako mrňous, jímž v očích svých rodičů stále byl? Jak to, že mu zaskočila v krku, místo aby mu vyšla z úst, jak si to přál? Znovu se rozplakal, tentokrát tiše, s popotahováním, ale bez vzlyků.

Nevšiml si, že se otec vrátil do auta, dokud se nezatřásl o nezarachotilo při startu. Natáhl se ke dveřím.

Otec ho popadl za zápěstí. „Počkej, než vystoupíš, utři si tváře. Ať nikdo nevidí, že jsi brečel.“

Onoho večera Eniola dostal od otce novou cvičebnici *Ugo C. Ugo* s otázkami, které se mohou objevit u všeobecných přijímacích zkoušek. Pár minut si myslel, že nad rodiči konečně zvítězil, ale jeho štěstí trvalo jen do chvíle, než spustil jeho otec.

„Hele, jestli chceš, můžeš na ty přijímačky letos, ale...“ otec zvedl ukazováček. „Ale když rok počkáš a dokončíš šestou třídu, která – jak jsem ti říkal už bezpočtukrát – tvoří zásadní součást vzdělávacího systému 6-3-3-4... velmi zásadní součást, to mi věř. Ačkoli většina škol to dneska pytlíkuje všelijak. Každopádně, pokud se zachováš řádně

a vychodíš šestou třídu, můžeš jít do Ikirunu na federální školu. Je to jen na tobě.“

Eniola chtěl na Školu národní jednoty v Ikirunu od té doby, co tam před třemi lety nastoupil Collins, jehož rodina bydlela v bytě nad nimi a jenž se každé prázdniny vracel s historkami o zábavě a svobodě, o nichž by si Eniola, jak dobře věděl, mohl nechat jen zdát, pokud by nastoupil na školu blízko domova. Pokaždé když se o té škole zmínil, jeho matka prohlásila, že mu nikdy nedovolí chodit ani na tuhle, ani na jakoukoli jinou internátní školu. Často do omrzení opakovala, že je na to moc malý, že by ho šikanovali starší studenti, že by se mohl chytit špatné party a určitě by se vrátil domů jako nevychovanec bez zdravého rozumu. Když se teď otci tak či onak podařilo matku přesvědčit, aby ho na tuto školu pustila, Eniola bez dlouhého rozmýšlení souhlasil, že zůstane na základce o rok déle.

Po otcově slibu se mu snáze posloučalo, jak se spolužáci vychloubají, že z nich budou středoškoláci. Mohl jim říct, že půjde na školu národní jednoty. O rok později, než na střední nastoupí všichni ostatní, ano. Ale jestlipak jde někdo z nich na internátní školu? Na školu národní jednoty? Eniola si téměř každý den našel záminku, jak se o škole zmínit, a historky, které si vyslechl od Collinse, vyprávěl pořád dokola, až mu někteří kamarádi začali závidět. Jejich závist mu byla útechou, když složili písemné přijímačky a rozutekli se do různých škol, zatímco on zůstal v šesté třídě základky spolu se dvěma chlapci, kteří ani u jedné přijímaček neprošli. Brzy bude jako Collins. I on se bude vracet domů třikrát za rok a ostatní kluci z jeho čtvrti se k němu seběhnou, aby jim povyprávěl o všem, co podnikl mimo rodičovský dozor. Myslel na to každý den během osamělé cesty do školy nebo ze školy domů.

Kamarádi, kteří ho dřív doprovázeli, už do jeho školy nechodili, ale ačkoli se mu po nich stýskalo, co na tom záleželo? Brzy bude jako Collins. Všechno si vynahradí, jen si musí počkat.

A potom, na konci prvního pololetí v šesté třídě, jen pár týdnů před Vánoci, dostalo v jejich státě padáka přes čtyři tisíce učitelů včetně jeho otce. Doma šlo nejprve všechno jako obvykle. Otec přes týden dál odcházel z domu v sedm ráno, na krku kravatu, vlasy tu a tam lesklé od špatně rozčesané pomády značky Morgan's, pěšinku na správné straně. Eniola žil nadále ve víře, že půjde na Školu národní jednoty v Ikirunu, jak to měl v plánu. Koneckonců byla jen otázka času, než si guvernér uvědomí, že ničí veřejné školství, všem učitelům se osobně omluví a školy je naberou zpátky. Pří nejmenším budou muset nabrat některé a Eniolův táta je natolik zkušený a kvalifikovaný, že se určitě dostane mezi ty, které povolají zpět, protože se bez nich neobejdou. Musí se to stát co nevidět. Jak by školy splnily osnovy bez dějepisu? Jak? Večer za večerem Eniola usínal na pohovce vedle Busoly, zatímco rodiče vedli řeči v podobném duchu, místo aby společně odříkávali modlitbu před spaním.

V rádiu vysvětloval jeden z guvernérových asistentů, že většina propuštěných učitelů učí předměty – výtvarnou výchovu, jorubštinu, zdravé stravování, islámské a křesťanské náboženství –, které ničím nepřispívají k národnímu rozvoji.

K čemu bude dětem v téhle moderní době jorubština? K čemu? Uvědomte si, že dnes potřebujeme technologie, vědu a technologie. A k čemu jim budou akvarely, to jsou věci, které je učí ve výtvarné výchově, jestli se nepletu? Akvarely.

Muž v rádiu se zasmál.

Vánoce přišly a zase odešly, byl první den nového roku a na večeri dorazili někteří z přátel jeho rodičů, z nichž mnozí přišli o práci stejně jako jeho otec. Muž se dál smál a Eniola zjistil, že ačkoli má před sebou talíř kořeněné polévky, necítí ani štiplavost paprik, ani chuť masa. Zdálo se mu, že lžící nabírá pitnou vodu. Když se po svátcích vrátil do školy, zapsal si na seznam nových výrazů, které se naučil o vánočních prázdninách, rozpočtové škrty a znovuuštění do funkce.

Když se o několik měsíců později vracel ze školy, profrčel kolem něho otcův modrý brouk. Za volantem seděl plešatý muž, kterého neznal. Jakmile přišel domů a začal se vyptávat matky, odpověděla mu požadavkem, aby si místo hloupých otázek napsal úkoly, aby zametl podlahu v kuchyni, místo aby ji vyrušoval, a vydrhl koštětem dvorek, místo aby ji ztrpčoval život. Trvalo jí týden, než mu řekla, že auto prodali. Tou dobou už otec neopouštěl dům v sedm ráno, už s rodinou nevečeřel a sotvakdy vycházel ze svého pokoje. Ranní modlitby začala vést matka, předčítala Eniolovi a Busole z *Litanie k nejdražší krvi Pána Ježíše Krista* a zakkotávala se u slov, která by Eniola dokázal vyslovit, i kdyby ho vzbudili o půlnoci.

Brzy se museli vystěhovat z třípokojového bytu, který byl jejich domovem, než otce vyhodili z práce. Když se přemístili do domu, kde bydleli nyní, jen o několik čísel dál, ale téměř o sto let zpět, Eniola předpokládal, že se jedná pouze o dočasný přesun. Domníval se, že nejpozději za několik měsíců se znovu nastěhují do domu s vnitřními koupelnami a nejméně jedním splachovacím záchodem. Měl si to uvědomit, když opustili dům, který měl vnitřní kuchyň a venkovní žaluzie, poté, co prodali televizi, rámy postelí a pohovky, a předtím, než se otec pokusil prodat videorekordér, který nikdo nekoupil, protože i videopůjčovny už půjčovaly jen videocédéčka, tehdy si měl uvědomit, že rodiče mu nebudou schopní zaplatit Školu národní jednoty v Ikirunu. Ale táta učil dějepis.

Táta učil dějepis a ten chlap, co se smál v rádiu, o dějepis nemluvil, nezařadil ho na seznam předmětů, které jsou v moderní době k ničemu. Dějepis je stále důležitý, říkal táta.

Otec jako by v novém domě ustrnul na místě. Zůstával celé hodiny v posteli, zády k místnosti, čelem ke stěně, často odmítal jíst. Když se Eniola zeptal, jestli bude přese všechno možné, aby studoval na škole národní jednoty, nedal najevo, že by chlapce slyšel.

To Eniolova matka prodala všechny šperky, které vlastnila, a dostala za ně právě tolik, aby to stačilo na úhradu registračního poplatku na všeobecné střední škole Skvělý úděl a školné na první pololetí tamtéž. Škola národní jednoty byla prostě příliš drahá, ale do jedné z těch státních škol, které byly zdarma, ho v tuto chvíli poslat nehodlala.

„Prý bezplatné vzdělání. Bezplatné vzdělání, ale polovinu učitelů vyhodili,“ prohlásila, zatímco si ukládala šperkovnici do tašky, než se vypraví k mallamovi, který od ní šperky odkoupí. „To je jako slibovat lidem oběd zdarma a servírovat jim vařené klacky. Začni ve Skvělém údělu, až se to přežene, dáme tě na nějakou lepší školu, neboj.“

Všeobecná střední škola se nacházela ve třípodlažní barabizně, kde kdysi bydlel bohatý obchodník. Nebylo nic neobvyklého na tom, když kněz nebo imám u příležitosti narození dítěte či při jeho křtu vzpomněl obchodníka během modlitby, *necht' hojností oplývá tvé hospodářství a domov, jako tomu bylo u Adenreleho Aremua Makinwy.*

Říkalo se, že obchodníkovy děti s vědomím, že dědický podíl po otci bez potíží pokryje nejen tyto výdaje, nechaly každý den zabít tucet krav, aby pohostily zvané i nezvané hosty, kteří jedli, pili a křepčili pod plátěnými přístřešky, jež celý týden zabíraly polovinu ulice. Eniola se jedné takové smuteční hostiny zúčastnil spolu s otcem. Muselo mu být tehdy šest let. Jeho matka byla v pokročilém stadiu těhotenství, čekala tenkrát Busolu, a ještě bydleli ve starém domě s venkovními žaluziemi a splachovacími záchody. Cestou do školy teď občas myslíval na onen den před deseti lety. Jak touhle ulicí kráčet s otcem na smuteční slavnost a lidé se zastavovali, aby potřásli otci rukou, ani se neurazili, když jim podal levačku, protože v pravé ruce držel Eniolu. Jak si s otcem neodnesli z hostiny nic víc než plastové vějíře s reliéfem nebožtíkova obličej, ačkoli matka s nimi nešla a na stole bylo tolik jídla, že by snadno naplnili jeden z těch černých polyetylenových sáčků, které teď ukrývala v kabelce, když se nepozvána vypravila na nějaký večírek. Tenkrát

doma měli vždycky co jíst a nebylo třeba předstírat, že je při servírování vynechali, aby dostali druhou porci rýže jollof, kterou pak, když se nikdo nedíval, shrnula matka z talíře do sáčku a strčila do kabelky.

Eniola na ten pohřeb myslel rád, vzpomínal, jak toho dne poskakoval po ulici, dětskou ručku uhnížděnou v dlaní muže, jehož jiní muži zastavovali, aby se s ním pozdravili. Někdy mu tyhle vzpomínky pomohly zapomenout, že se z jeho otce stal muž, který raději vycházel z domu až po setmění, protože ve tmě bylo méně pravděpodobné, že ho poznají jeho věřitelé.

Poté, co paní Suleimanová, penzionovaná učitelka ze základní školy a majitelka střední školy Skvělý úděl, koupila od Makinwových dětí obchodníkův dům, a několik měsíců předtím, než v něm zřídila školu pro tucet studentů, přišla k Eniolovi domů, aby jeho otci nabídla místo ředitele. Eniola zrovna večeřel a od jídelního stolu pozoroval, jak se táta opřel v křesle, které bude muset za pár let prodat, a zasmál se. Vysokým hlasem, jímž často napomínal své potomky, vysvětlil paní Suleimanové, že z její školy budou vycházet „nedopečení absolventi“ a on se nevzdá svého postavení ve veřejném školství jen proto, aby se stal součástí „rychlouška“, projektu, který ani nebyl řádně schválený z vyšších míst. A tak Eniola ještě nějakou dobu věřil, že nepřipadá v úvahu, aby ve Skvělém údělu strávil všech šest let středoškolské docházky, přestože prošel přijímačkami a začal navštěvovat první ročník. Někde v budoucnosti, v blízké budoucnosti, ho čekala Škola národní jednoty v Ikirunu.

Celé první pololetí ve Skvělém údělu Eniola opakoval spolužákům, že už v příštím školním roce bude chodit do slušné školy, kde se neučí v provizorních učebnách s židlemi zapřenými o šatní skříň. Někam, kde studenti nemusí pít a ječet, když se krysí rodinka žijící v jedné ze zmíněných skříní rozhodne zúčastnit hodiny sociologie.

Během dlouhých prázdnin na konci prvního ročníku, jednoho deštivého dne, jaké bývají uprostřed srpna, zmizely tři

velké kostkované tašky, jimž se přezdívalo „Ghaňané musí jít“, do kterých při stěhování ze starého domu naskládali otcovy knihy. Tehdy už se nepotřeboval ptát, co se stalo, jak to udělal v případě auta, nábytku, televize, rádia, lednice. Stejně se ale zeptal, a přestože matčinu odpověď přehlušilo hřmění a déšť, v tu chvíli si uvědomil, že se v polovině září vrátí do třípodlažní barabizny jako student druhého ročníku. Neunikne tomu.

Když zmizely otcovy knihy, Eniola se pokoušel na školu národní jednoty zapomenout. Jenže jeho spolužáci, zejména kluci, kterých se vyptával, proč je rodiče nepošlou do školy, kde by se o jídelnu nedělili s kryсами, ještěrkami a občas s hadem či dvěma, mu zapomenout nedovolili. Na začátku každého školního roku, ve druhém a třetím ročníku prvního stupně střední školy, v prvním ročníku druhého stupně a nyní v druhém ročníku druhého stupně, mu pokládali otázku, co ještě pohledává u nich ve škole. Že by nebyly průjezdné silnice do Ikirunu? Že by škola národní jednoty přestala přijímat nové studenty? Že by ji zavřeli? Že by vyhořela? Že by byla zatopená? Někdy během třetího ročníku prvního stupně mu několik kluků z jeho třídy začalo přezdívat Jednota, a než nastoupil na druhý stupeň, říkala mu tak většina spolužáků, dokonce i holky. Když se teď s Busolou blížili ke školní budově, někdo vykřikl Jednoto. Zvedl oči a zazubil se, jako by se mu ta přezdívka líbila. Člověk nesmí dopustit, aby ho kámoši viděli brečet.

„Klidně běž za kamarádem,“ řekla Busola. „Nemusíš se mnou až do třídy.“

„To není žádný kamarád.“

Loni přemístilo vedení školy první stupeň do nové budovy uprostřed hustého lesa, u jehož okraje kdysi končila ulice. Od té doby tu vznikla pěšinka až k novému sídlu Skvělého údělu. Cesta sestupovala do údolí, vedla přes potok a potom se terén znovu zvedal, takže k nenatřené školní budově stojící uprostřed mýtiny, ostrůvku obklopeném ze všech stran houštím a vysokými stromy, se šlo do kopce. Eniola tam

chodil každé ráno, ačkoli jeho třída zůstala v třípodlažní barabizně. Doprovázel Busolu až na kraj mýtiny, odkud to měla do lavice jen pár metrů. Sestra celou cestu z domova hudovala, že nepotřebuje mít věčně někoho za zadkem.

Je dost velká na to, aby chodila do školy sama, copak to bratr nevidí?

Nikdy by mámě neřekla, kdyby ji nechal jít samotnou, aspoň jednou, aspoň pro tentokrát.

Kdo doprovázel jeho, když byl v jejím věku? Nechodil snad do školy sám? Proč ji musí někdo vodit za ručičku? Protože je holka?

Eniola si zvykl sestru nevnímat, časem se naučil soustředit na vlastní myšlenky a její hlas slyšel jakoby z dálky, aniž rozeznával jednotlivá slova. Měl za úkol dovést ji do školy, a jestli jí svou přítomností poskytoval další ochrannou vrstvu navíc, jak si myslela máma, nenechal by se odradit, ať říkala, co říkala. Ne když to mámě slíbil.

Když procházeli kolem třípodlažní budovy, Busolin hlas se často dostal do vyšší polohy, jako by ho změna tónu mohla přesvědčit, aby zahnul doprava a zamířil po schodech do své vlastní třídy. Jakmile ale došli k potoku, zdálo se, že se sestra s jeho doprovodem smířila.

„Temi včera zjistila, že za školou roste ledvinovnick, a říkala, že kešu už dozrály,“ ozvala se Busola a došlápla pravou nohou na jeden z kamenů, které tu nakladli, aby se dal mělký potok přejít suchou nohou. „O přestávce si je půjdeme natrhat.“

„Ta Temi, o které jsi minulý týden tvrdila, že lže, jako když tiskne?“

Busola kráčela po kamenech s rozpráženými rukama a nakláněla se do stran. Eniola jí byl v patách a vychyloval tělo ve směru jejího těla, připravený zachytit ji, kdyby ztratila rovnováhu. Pokaždé když přecházela přes vodní plochu, roztahovala paže jako křídla, až se zdálo, že se chystá plachtit nebo vzlétnout. Dělal to od dětství, i když byla ještě tak malá, že ji museli nosit.

„Do buše za školou s Temi nechod, Busolo, můžou tam být hadi.“

„Já se ničeho nebojím.“ Protřepala si sukni, aby setřásla pyl, který se usadil na lemu, když procházeli trávou.

„Takže se už nebojíš švábů, ehn?“

„Už běž, nechod za mnou. Chceš, aby si všichni mysleli, že jsem malá holka?“ řekla Busola, když se přiblížili ke třídám, a loupala po něm zlostným pohledem.

„Z nezralých kešu tě bude bolet břicho.“

„Tvoje břicho to není. Už běž, jare! Přijdeš pozdě na ranní shromáždění.“

Eniola se otočil a zamířil k pěšině. V místě, kde začínala, se ohlédl na školní budovu, aby se ujistil, že Busola vešla dovnitř a nemůže ho vidět. Potom se rozeběhl. Báł se mnoha věcí. Děsil se buše a lesa, dokonce i trávy po kolena. Pokaždé když se ocitl na úseku před nebo za potokem porostlém sloní trávou, která se mu vlnila nad hlavou, nemohl se zbavit pocitu, že se v ní skrývá jeden z iwinů, jimiž ho strašila matka, když byl malý. Dnes samozřejmě věděl, že to byly povídačky, které ho měly odradit od dětských her blízko buše, ale stejně. Kdykoli byl sám v mlázi jako tady, cítil, jak na něho doléhá něčí přítomnost. Později bude možná zvažovat, jestli onou přítomností nebyl jeho vlastní strach, který narostl do takových rozměrů, že se nevešel do těla, a tak se vyřinul ven a vytvaroval se do druhého stínu, jenž ho pronásledoval v trávě. Ale teď si pokaždé, kdy se jeho noha dotkla země, představoval hada, dost zeleného na to, aby splynul s listím, viděl, jak se mu obtáčí kolem kotníku, jak se mu jedovými zuby zakusuje do kůže. Utíkal čím dál rychleji a zastavil se, teprve když se vynořil na druhé straně, kde se opíral o kolena a dlouho lapal po dechu.

Zvedl oči k balkonů v horním patře a spatřil řady studentů. Probíhalo ranní shromáždění. Šel pozdě, ale ne o tolik, aby ho za to potrestali. Alespoň v to doufal, když zamířil ke škole tak rychle, jak mu to jen umožňovala křeč v levém kotníku. Z boku budovy vedlo do horních podlaží schodiště,

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Všechny dobré věci.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.